

Editorial

Arqueologia Medieval. Revista d'Arqueologia medieval i moderna de Catalunya, serà una realitat el 2004

Des de la fundació de l'ACRAM, ara fa ja 6 anys, hem tingut com a fita principal l'edició d'una revista de caràcter científic que afavorís la recerca professional en l'àmbit de l'arqueològica d'època medieval i moderna al nostre país. Tant és així, que el títol de la revista *Arqueologia Medieval. Revista d'arqueologia medieval i moderna de Catalunya* porta quatre anys registrat a l'oficina de marques i patents de l'Estat. L'objectiu era i és encara, cobrir el buit editorial existent. No cal insistir una vegada més sobre el tema, però el cert és que, dins el pobre panorama de publicacions d'arqueologia a Catalunya, l'arqueologia medieval i moderna s'emporta la pitjor part.

Tot i la nostra ferma voluntat de contribuir a superar aquest desert editorial, no ha estat fins ara quan s'han donat les condicions adequades per poder encarar el projecte de revista amb perspectives d'èxit. Més enllà de les sempre complicades qüestions de finançament, ens calia, per damunt de tot, el reconeixement i la confiança de la comunitat de professionals i de les institucions implicades en la recerca i en la gestió de l'arqueologia del país, una confiança que creiem haver obtingut amb escreix després de l'èxit dels dos congressos organitzats i, sobretot, de l'edició de les respectives Actes.

Així doncs encarem el 2004 com l'any d'edició del primer número d'*Arqueologia Medieval*. El projecte, tal com sempre hem defensat, neix amb una voluntat molt clara: d'una banda, dotar Catalunya d'una revista científica sobre arqueologia medieval i moderna que esdevingui el referent per a la recerca i, de l'altra, fomentar la realització d'articles de síntesi sobre jaciments i estudis temàtics sobre aspectes específics de l'arc cronològic que ens ocupa. En aquest sentit, si bé la revista *Arqueologia Medieval* té com a àmbit d'interès el territori català, considerem essencial la inclusió d'articles provinents d'altres àmbits territorials que puguin representar una aportació important a la recerca. Els lectors a qui s'adreça la revista són principalment els professionals de l'arqueologia, les universitats, els museus i els tècnics de l'administració, així com persones no especialitzades però interessades en el patrimoni medieval i modern en general.

Si bé la Junta de la ACRAM assumeix la coordinació de la revista, s'ha constituït un Consell Assessor que té com a funció principal proposar articles i vetllat pel seu rigor científic. Formen part del Consell Assessor arqueòlegs adscrits a les administracions implicades en la gestió de l'arqueologia i que, per tant, coneixen els projectes que es porten a terme en el conjunt del territori. D'altra banda, i amb la voluntat de dotar la recerca de coherència històrica, el Consell Assessor compta amb arqueòlegs vinculats amb l'arqueologia medieval al País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya del Nord, que aporten experiències i projectes arqueològics concurrents als àmbits de recerca.

De periodicitat anual i caràcter miscel·lani, la revista acollirà únicament articles inèdits. Només trencarem aquesta norma quan es consideri d'interès la inclusió d'articles ja publicats en d'altres països que pels seus continguts puguin aportar dades i reflexions d'interès per a la recerca.

Per tal de donar coherència a la diversitat temàtica dels articles, la revista s'estructura en sis seccions: **Recerques:** presentació de recerques arqueològiques ja finalitzades de jaciments o elements arquitectònics. Es primarà la interpretació a partir de les dades arqueològiques i documentals, deixant en segon terme els aspectes metodològics. **Territoris:** estudis sobre ordenació del territori, toponímia, anàlisi d'espais amb entitat territorial i elements de poblament. **Museïtzacions:** projectes de museïtzació de conjunts arqueològics i de restauració i adequació d'edificis, especialment aquells que facin aportacions novadores en aquest camp. **Materials:** estudis de materials arqueològics associats a seqüències estratigràfiques ben datades, que per la seva entitat (cronologia, representativitat o tipologia) puguin esdevenir

referencials. **Metodologies:** aspectes metodològics de la recerca o d'interpretació de les dades arqueològiques. **Documenta:** recerques documentals que puguin tenir una incidència directa en l'àmbit de la recerca arqueològica.

Més enllà de la proposta de continguts, la revista *Arqueologia Medieval. Revista d'Arqueologia medieval i moderna de Catalunya* neix també amb moltes voluntats, tantes com les que creiem que són necessàries per convertir el projecte en una aposta amb futur. La voluntat de representar tots els àmbits de l'arqueologia medieval i moderna, suscitar consens i esdevenir una eina de promoció i difusió de la recerca especialment en l'àmbit de l'arqueologia professional, però també de la recerca que es porta a terme en d'altres institucions. La voluntat de ser una publicació independent, que practiqui, des del rigor, la crítica i el contrast d'idees. I també, la voluntat d'esdevenir un marc de referència per unificar criteris metodològics i descriptius que, facilitin la correcta interpretació de les dades arqueològiques dels jaciments d'època medieval i moderna del nostre país ■

Exposició temporal al Museu Comarcal de Cervera

El naixement de la Generalitat de Catalunya

Del 17 de maig de 2003 al 29 de febrer de 2004

El passat mes de maig s'inaugurava al Museu Comarcal de Cervera una exposició que, sota el títol *El naixement de la Generalitat de Catalunya*, aborda les causes que van ocasionar l'aparició d'una institució vital per al coneixement de la història de Catalunya.

El recorregut expositiu, fonamentat en cinc àmbits temàtics diferenciats però progressius, se centra en els darrers anys del segle XIII –primers antecedents de la institució– fins a finals del segle XIV –moment en que la institució comença a adquirir noves competències. Així doncs, el protagonisme de l'exposició el pren els primers passos d'una institució, la Diputació del General, que neix dins un context fiscal, financer i polític molt determinat que serà estudiat i analitzat a través dels diferents àmbits que van construir el discurs museogràfic.

El primer àmbit s'ha d'entendre a manera d'introducció o pòrtic que ens situa, fonamentalment, en el context econòmic i demogràfic que viu la Catalunya del segle XIV. *Una Catalunya en crisi* que, sota el mandat de Pere III el Cerimoniós, veu com epidèmies, fams i altres catàstrofes s'apoderen de la seva gent. Al voltant de la pintura realitzada per Jaume Mateu i Gonçal Perris Sarrià el 1427, per a la decoració del sostre de la Sala del Consell

de la Casa de la Ciutat de València, on apareix l'atribuït retrat del monarca (Museu Nacional d'Art de Catalunya), es desenvolupa tota una iconografia funerària –ploraners, seguicis funerals,– que apunta cap al sentiment de desesperança que deuria dominar aquell moment.

"...Encara fo acordat per lo conseyll que lo dia de Sancta Maria de setembre se faça solemna processó, a la qual vayan tots aquells qui hayen edat de anar, peu descalz e dejunant e dient oracions e faent almoynes, preguant devotament nostre senyor Déus e la verge nostra dona Santa Maria que per lur misericòrdia vuylle sublevar aquesta pestilència e mortaldat qui és sobre los pobles d'esta terra, e que d'açò se faça crida per la vila..." (AHCC, FM, Consells, 1402, f. 63 v.- 64 r.).

Pregaries i lloances als sants i la Verge en multitudinàries i nombroses processons havien d'ajudar a mitigar les penes, tal com exemplifica la magnífica creu processional de Sant Nicolau de Cervera que es mostra en l'exposició. Obra de l'orfebre Bernat Llopart, presenta punxó de Barcelona i desplega tota la riquesa i detallisme propis de l'estil internacional vigent en el moment de la seva realització el 1435, tot esdevenint un dels millors exemplars d'orfebreria gòtica catalana que es conserven actualment.

Establert el context històric en el qual ens mourem, el segon àmbit inicia el gruix temàtic de l'exposició: *Una guerra cada cop més*

Bolles de drap. Col·lecció particular.

costosa. I és que cal situar-se en l'escenari bèl·lic dibuixat primer per l'anomenada guerra del Vespro i, per tant, les guerres marítimes, i després per la guerra amb Castella, per entendre no només el nou tipus de guerra que s'establirà al llarg del segle XIV sinó també l'elevat cost que aquesta va significar.

Tot un seguit d'objectes relacionats amb la indumentària militar i l'armament del moment ens ajuden a entendre com s'organitzaven les unitats de combat o "llances". Per a la defensa corporal s'equipen, per exemple, amb les conegudes cotes de malla, com és el fragment procedent de la *Domus* d'Olivet (Canovelles, Vallès Oriental); un jaciment riquíssim en material militar datat cap a finals del segle XIV o primera meitat del XV, i casc de ferro, com és el procedent del Castell de Llívia (la Cerdanya) que també es mostra en l'exposició i que presenta protecció per al clatell. Però ja a finals del segle XIII es desenvolupen noves indumentàries que combinen els cuirs i la llauna com és l'exemple d'una brigantina que, procedent de Cardona i conservada actualment al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, ha estat restaurada en ocasió d'aquesta exposició.

Pel que fa a les tàctiques militars més emprades, la tria d'objectes exposats permet atansar-nos a la infanteria, amb una selecció de puntes de llança i punta de sageta, procedents del ja esmentat jaciment la *Domus* d'Olivet, una espasa procedent del Castell de Montclús (Sant Esteve de Palau Tordera) o un interessant exemplar de ballesta lleugera de finals del segle XIV (Museu de Reus) que, tot i la efectivitat dels dards que projectava va resultar ser una arma massa lenta en l'atac per la dificultat de càrrega.

Però potser la major novetat que s'incorpora durant el segle XIV és la utilització d'armes de foc. L'artilleria pesada, que té com a gran protagonista la bombardarda, va facilitar el debilitament dels sistemes defensius ja que els grans projectils de pedra que podien disparar malmetien les muralles de viles i ciutats —els projectils exposats del Castell Formós de Balaguer que foren utilitzats durant el setge de la vila per Ferran d'Antequera són un bon exemple de la capacitat dissuasòria d'aquest tipus d'armament.

Ja hem advertit, però, de l'elevat cost econòmic que comportava el manteniment d'aquesta important maquinària militar; una despesa a la qual el monarca no s'hi podia afrontar tot sol. Va haver de recórrer,

per tant, a les negociacions a Corts i a l'establiment de donatius que seran gestionats directament per les comissions emanades de les pròpies assemblees. Així doncs, es destaquen les Corts més decisives com foren la de Cervera, de la que s'exposa les constitucions aprovades el 19 de desembre de 1359 pel rei Pere el Cerimoniós i pels tres braços, la de Montsó (1362-63) i les de Barcelona (1364 i 1365).

Així arriben al quart àmbit expositiu, la nova fiscalitat d'Estat, veritable raó que explica que les fins ara puntuals Corts esdevinguin una institució de caràcter permanent. I és que l'obligatorietat i urgència de reunir els donatius aprovats en Corts va comportar l'establiment de tota una maquinària fiscal que queda resumida en la posada en marxa de l'impost de les generalitats i dels fogatges. Un aspecte dens i difícil, però fonamental alhora, com és la fiscalitat queda clarament explicat a partir de l'anàlisi dels esmentats impostos contextualitzats amb diferents objectes i documents recurrents. L'exposició d'un teler horitzontal al costat de tres tipus de teixits datats al segle XV (fragment de domàs de seda, fragment de teixit de llana i fragment de vellut de seda del Centre de Documentació i Museu Tèxtil) i exemplars de bolles de drap, entre les que en destaca una datada al segle XIV de procedència desconeguda, il·lustren el dret de la bolla. El registre d'entrades de la taula de Barcelona (manuscrit sobre paper del 1434, ACA) i un muntatge gràfic d'algunes de les cases delmeres que es conserven —totalment o parcial— fan el propi amb el dret d'entrades i eixides. Igualment, la mostra de diferents documents seleccionats entre el ric i nombrosos fons de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera ajuden a comprendre la recaptació de talles per pagar els fogatges.

Però la recaptació de tots aquests impostos, sempre feixuga i lenta, xocava directament amb les necessitats reals de la guerra; una urgència que va obligar a buscar la manera de finançar de forma immediata els donatius. La solució es va trobar o bé en el préstec tradicional, amb el gran protagonisme de la xarxa de banquers barcelonins, o bé amb el que esdevindrà la gran originalitat de la Diputació del General dins el context europeu de l'època: l'emissió de deute públic o l'establiment d'unes finances públiques garantides amb els bens de tot l'Estat.

Abordats tots aquests aspectes fonamentals per entendre com va gestar-se i consolidar-se la institució, tanca el recorregut el darrer àmbit —*La Diputació del General de Catalunya*— on es dona a conèixer com s'estructurava i qui en formava part: diputats, oïdors de comptes, regents, etc. Com a símbol de la Diputació protagonitza l'àmbit l'estàtua del Sant Jordi del Tresor de la Generalitat de Catalunya, obra de fusta, argent i or que reproduïx l'original de Bravo de Sarabia de 1536 ■

Carme Bergés Saura

Directora del Museu Comarcal de Cervera

Montjuïc: el cementiri jueu de la Barcelona medieval

El terrenys on es localitza el cementiri jueu és un petit camp d'uns 2.000 m² ubicat a la vessant nord oriental de la muntanya de Montjuïc (Figura 1), a uns 100 metres sobre el nivell del mar i just a tocar d'aquest últim, i el qual domina tota la ciutat de Barcelona, en concret el seu barri antic, i per tant la ciutat medieval coetània al mateix cementiri i el propi Call jueu.

Montjuïc és una petita elevació rocallosa (160m) localitzada al sudoest de la ciutat, i que degut a la seva predilecta situació, va acollir el cementiri medieval de la comunitat jueva de Barcelona, com a mínim, entre els segles XI al XIV, i el qual va donar nom a aquesta muntanya¹.

Les primeres notícies que tenim sobre la necròpolis jueva de Barcelona, i que permeten obtenir unes dates fiables sobre la seva antiguitat es remunten a l'any 1091, quan el comte Berenguer Ramon II va restituir unes vinyes a la Canonja de la Santa Creu i Santa Eulàlia de Barcelona. Aquestes vinyes, localitzades a Montjuïc (*Monte Judaico*), limitaven a l'Est per unes certes *veteres iudeorum sepulturas*². Així doncs, aquesta notícia permet intuir que el call jueu de Barcelona ja disposava d'un cementiri, com a mínim, des del segle X, donat que a finals del segle XI ja existien sepultures que es consideraven antigues.

La necròpolis jueva de Barcelona va perdurar a Montjuïc fins a la fi del call de Barcelona el 1391, any dels tràgics successos que es van estendre pel regne de Castella i la Corona d'Aragó, i que van donar lloc a la destrucció d'un gran nombre de calls i a l'assassinat de molts dels seus habitants. Conseqüentment, la comunitat jueva de Barcelona va quasi desaparèixer, deixant el seu cementiri pràcticament descurat, i tots els béns del Call van passar a mans de la corona, degut a que els jueus eren considerats vassalls directes del rei. L'any 1392 la corona va vendre els drets sobre el cementiri vell i nou que els jueus tenien a Montjuïc –amb les pedres, la terra i altres béns– a una societat d'acredors dels jueus per 2.450 florins. Aleshores va començar la devastació del cementiri i l'aprofitament de les seves làpides per a bastir diverses construccions de la pròpia ciutat de Barcelona.

Figura 1. Plànol de situació del cementiri jueu a la muntanya de Montjuïc.

Pel que respecte als treballs efectuats al cementiri jueu de Barcelona (campanya 2001), i dels quals oferim unes primeres interpretacions preliminars en aquest treball, es va procedir a la prospecció i excavació de l'antic cementiri jueu, gràcies a les documentació gràfica deixada per uns anteriors treballs d'excavació del 1946³. Aquests treballs van permetre realitzar l'extraordinària troballa de, com a mínim, 557 tombes (Figura 2), amb la presència d'un segon nivell de sepultures concentrades al sector oriental, del qual desconeixem la seva xifra, però que faria elevar considerablement el seu número total. Els treballs d'excavació efectuats el 1946 al cementiri jueu van permetre l'excavació de 171 tombes, de les quals es van recuperar 114 inhumacions⁴.

Fins ara hem pressuposat que estem davant de l'antic cementiri jueu medieval de Barcelona, per les notícies indirectes i pels antecedents i fonts històriques de segles anteriors que hem anat recollint, i que evidenciaven aquest fet. Però el primer que cal aclarir és a quina comunitat cultural i religiosa pertany aquest cementiri. Les evidències històriques i arqueològiques permeten concloure que ens trobem davant de l'antic cementiri de la comunitat jueva de Barcelona. Aquests elements són els següents:

- **Documentació relativa al cementiri jueu de Barcelona:** la ubicació del cementiri jueu del Call de Barcelona era de sobres coneguda pels historiadors, degut als nombrosos documents medievals que fan referència a aquest indret.
- **La toponímia:** un dels elements que permeten una millor identificació i situació del cementiri és el mateix nom en sí: Montjuïc, el qual deriva de *Monte Judaico*.

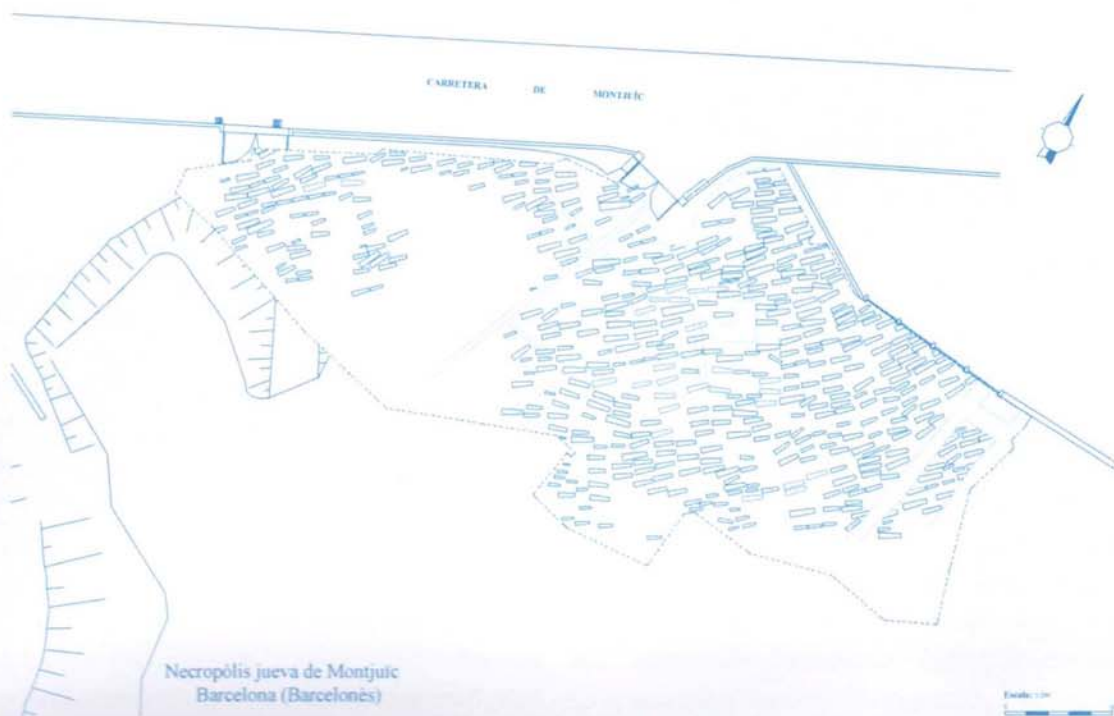

Figura 2. Planimetria del cementiri jueu de Barcelona.

- **Notícies de troballes en l'indret:** ja des de el segle XVII es tenen notícies de troballes d'elements vinculats al cementiri jueu, com restes òssies i, sobretot, làpides epigrafiades amb llegendes hebrees.
- **Característiques tipològiques del cementiri:** observant els diferents trets apareguts durant l'excavació del cementiri, podem deduir que ens trobem davant, sens dubte, de la necròpolis de la comunitat jueva de Barcelona. Primer de tot cal observar que totes les sepultures presenten una orientació d'oest a est, amb el difunt mirant cap a Llevant. Aquest fet s'adiu perfectament amb la costum hebrea de les seves tradicions funeràries que determina que quan el dia de la resurrecció dels morts arribi aquests es llevaran i es dirigiran cap a l'est, a Jerusalem. Un altre fet propi dels seus costums funeraris és l'exigència o obligació d'enterrar als difunts sense cap element d'aixovar, a excepció d'una mortalla, característica també documentada a les escasses sepultures excavades del cementiri de Barcelona.

Un altre tret que ens permet identificar aquest cementiri com el de la comunitat jueva de Barcelona, són les característiques tipològiques de les seves tombes, i de les quals hem trobat els mateixos paral·lels a l'excavació del 1946 al Montjuïc de Barcelona i al cementiri jueu de

Girona⁵, en concret aquelles sepultures de fossa amb cavitat lateral. Aquest tipus de tomba, sembla, només trobar-se associada a cementiris medievals jueus, mentre que és menys habitual, o quasi inexistent, a les necròpolis medievals cristianes⁶.

Finalment, i el fet que ens permet vincular definitivament el jaciment amb la necròpolis jueva de Barcelona, és la recuperació *in situ* d'una làpida de grans dimensions epigrafiada amb un epitafi hebreu totalment conservat, i associada a una tomba de la necròpolis, esdevenint un dels pocs exemplars de làpida epigrafiada recuperada a tota la península, i per tant a Catalunya, que trobem associada a la seva tomba amb una datació absoluta (1229 d.C.)

Interpretacions arqueològiques

Seguidament entrarem a tractar els diferents resultats que hem obtingut a partir de les dades extretes durant l'excavació de la necròpolis jueva, i que permeten definir millor aquest jaciment, i així conèixer una mica millor el món de la mort dins de la tradició hebrea. Els treballs d'excavació del cementiri jueu de Barcelona han permès identificar, entre les tombes excavades, quatre grans grups de sepultures, des del punt de vista tipològic: tombes de fossa amb retall antropomorf, tombes de fossa amb retall de forma ovalada o de banyera, tombes de

Exemple de fossa amb retall de banyera.

fossa simple amb cavitat lateral, i tombes de fossa trapezoïdal amb caixa de fusta o taüt. Totes les tombes presentaven una orientació Oest-Est.

El número total de tombes excavades és, únicament, de 28, de les quals, 8 es trobaven remenades i espoliades de modern, i les restants 20 eren intactes. D'aquestes 8 tombes no ha estat possible recuperar senceres les inhumacions que contenien, exceptuant petits fragments ossis o escadusseres restes en connexió d'algun part del seu cos, que han permès identificar, almenys en alguns casos, el seu gènere o, inclòs, edat aproximada. Seguidament passarem a descriure cadascuna de les tipologies.

1. Tombes de fossa amb retall antropomorf

A la campanya del 2001 només es van identificar quatre exemplars d'aquest tipus de tomba. Aquest tipus de sepultures són de planta trapezoïdal allargassada amb encaix diferenciat per al cap, també generalment de forma trapezoïdal o rectangular. Malauradament en el nostre cas no és possible establir cap mena de cronologia o antiguitat, i per tant no poder concretar si aquest tipus de tombes són dels més antics del cementiri.

Dins d'aquesta categoria de sepultures podem distingir dues variants, aquelles amb lloses de protecció i les de sense lloses. La variant amb lloses es correspon a sepultures cobertes amb un conjunt de lloses de mitjanes dimensions, generalment de tall irregular i en un nombre de 5 o 6, disposades horitzontalment i recolzades en una banquetta excavada a tots dos costats de la fossa, a molt poca distància del difunt. La coberta de lloses tenia una funció de preservació del cadàver, ja que el protegia del farcit de terra i pedres de la pròpia sepultura.

En dues tombes es va trobar una làpida associada a la mateixa, totalment *in situ*, de grans dimensions, i de planta i secció rectangular. La funció d'aquestes grans làpides, a part de contenir un epitafi sobre el difunt, com és el cas de la tomba 423, també podrien servir com a senyalitzadors de la pròpia tomba.

2. Tombes de fossa amb retall ovalat o de banyera

A diferència de les tombes antropomorfes, aquestes no presenten cap peculiaritat en el retall que aniria destinat a col·locar les despulles del difunt, i únicament presenten una forma ovalada o amb forma de banyera. Aquest tipus de tomba és el més representatiu de la necròpolis, amb un total de 16 exemplars. Al igual que les tombes amb retall antropomorf, aquí també observem les mateixes variants tipològiques: amb coberta de lloses horitzontals i sense coberta de lloses.

3. Tombes de fossa simple amb cavitat lateral

D'aquest tipus de tombes només en coneixem a les necròpolis medievals jueves (Barcelona i Girona). No es coneix cap altre paral·lel d'època medieval, ni tan sols a les necròpolis cristianes. Aquest tipus de tomba consisteix en la realització d'una fossa d'unes dimensions similars a la del cos, i en el fons de la mateixa, en un dels costats, a un nivell una mica per sota del fons de la fossa, es realitza una cavitat de les mateixes dimensions que la fossa i es diposita el difunt. Posteriorment, aquesta cavitat lateral es segella amb un seguit de lloses col·locades verticalment, i es torna a omplir la fossa amb terra i pedres. En aquest tipus de tombes el difunt aniria embolcallat amb una mortalla, i directament dipositat sobre el fons de la cavitat. D'aquesta tipologia s'han identificat quatre casos, tots ells amb la cavitat localitzada al costat sud de la fossa.

Cronològicament, aquest tipus de tombes s'haurien utilitzat al llarg de tota la existència del cementiri, inclòs fins al segle XIV, com ho reflecteix un document del 1301⁷ que fa referència a aquest tipus d'enterrament en cavitat lateral.

4. Tombes de fossa trapezoïdal amb caixa de fusta o taüt

Dins d'aquest últim grup, les tombes es caracteritzen per la realització d'un forat al terra de forma rectangular o trapezoïdal, i on el difunt es enterrat dins d'una caixa de fusta. Gràcies a la presència de claus de ferro, localitzats generalment a la capçalera i als peus de la tomba, hem pogut deduir l'ús de taüts de fusta per contenir al difunt.

Al cementiri de Barcelona només hem pogut identificar quatre casos de tombes amb taüt.

Aixovars

A diferència dels casos del cementiri de Girona⁸ i de la campanya del 1946 al cementiri de Barcelona⁹, en els presents treballs d'excavació no s'ha recuperat cap element d'aixovar de cap de les tombes, ja fossin arracades o anells, com en els casos abans esmentats.

Estudi antropològic

Abans d'entrar en les consideracions, més estrictament, patològiques i d'estadística, descriurem breument les disposicions dels individus dins de les seves pròpies tombes. Totes les sepultures localitzades al jaciment de Montjuïc es troben orientades, *grosso modo*, d'oest a est. Tots els individus excavats presenten el cap situat a ponent, i en posició de decúbit supí. Les úniques variacions s'observen respecte a la posició dels braços, els quals apareixen estirats al llarg del cos, amb les mans a damunt de la pelvis, del fèmur o bé, estrictament, paral·lels al cos. Les extremitats inferiors s'observen sempre estirades. En les diferents patologies observades en els individus estudiats les lesions osteoarticulars són les més freqüents. Generalment, aquests tipus de lesions mostren percentatges elevats en qualsevol població actual i antiga, sobretot en aquells individus que assoleixen l'edat madura, ja que són malalties degeneratives i cròniques. L'elevat percentatge d'individus adults afectats a Montjuïc (52,94%) evidencia una alta esperança de vida.

Distribució per sexe

De les 28 tombes excavades al jaciment de Montjuïc únicament hi havia 23 individus dels quals s'han conservat restes suficients per poder establir la seva edat o gènere. D'aquest 23 individus 10 pertanyen al sexe masculí (43,48%), 12 al femení (52,17%) i 1 no s'ha pogut determinar el seu sexe (4,35%).

Distribució per edats

Aquesta distribució per edats és va establir a partir de l'estudi de 23 individus, les restes dels quals han permès definir la seva edat, dividint-se en diferents grups d'edats. Aquests grups són els següents: Infantil I (0-6): 1 individu (4,35%), Infantil II (7-12): 4 individus (17,39%), Juvenil (13-20): 1 individu (4,35%), Adult (21-40): 12 individus (52,17%), Madur (41-60): 4 individus (17,39%), i Senil (>61): 1 individu (4,35%).

Conclusions

Després de les evidències exposades en el present treball no hi ha cap dubte que estem davant del cementiri pertanyent a la comunitat jueva de la ciutat de Barcelona d'època medieval. La petita mostra excavada del cementiri de Barcelona ens permetrà entendre una mica millor les costums funeràries de les comunitats jueves al nostre país, constituint-se en un element cabdal per comprendre la quotidianitat viscuda per aquestes comunitats hebrees. Hem de precisar, que els cementiris jueus de Girona i Barcelona són els dos únics casos, fins ara, coneguts i excavats a Catalunya, malgrat que ho siguin parcialment.

Per concloure, l'estudi de la mort ens ha de permetre reconstruir la vida d'aquells que van morir en el passat, i en aquest cas, refer i conèixer a una de les comunitats més importants de la Barcelona medieval, la hebrea. A partir de les restes exhumades hem d'aconseguir reconstruir les seves costums, la seva higiene, la seva alimentació, les seves malalties i patologies, i finalment la seva mort. Tota una successió de fets al llarg de les seves vides seran obtinguts curosament per així poder dibuixar el funcionament, la història i l'evolució de la comunitat jueva de Barcelona durant cinc segles de la seva història ■

Xavier Maese Fidalgo

xaviermaese@hotmail.com

⁸El mateix cas es dona a la ciutat de Girona, on es localitza el cementiri jueu del Bou d'Or a la vessant del turó que rep el mateix nom: Montjuïc.

⁹J. MAS, *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, Barcelona 1914, vol. X, pàgs. 188-189, doc. n° 1095.

¹⁰A. DURAN Y SANPERE y J. Mª MILLAS VALLICROSA, "Una necròpolis jueva de Montjuïc de Barcelona", *Sefarad* VII (1947)

¹¹A. PREVOSTI, "Estudio tipológico de los restos humanos hallados en la necrópolis jueva de Montjuïc (Barcelona)", *Sefarad* XI (1951), pàgs. 75-90. M^a y A. PREVOSTI, "Restos humanos procedentes de una necrópolis jueva de Montjuïc (Barcelona)", *Trabajos del Instituto "Bernardino de Sahagún" de Antropología y Etnología* XII (1951), pàgs. 65-148.

¹²L. PALAHÍ et alii, "Excavacions al Bou d'Or de Girona", a *Sisenes jornades d'arqueologia de les comarques gironines, Sant Joan de les Abadesses 10 i 11 de maig de 2002*

¹³M. RIU, "Alguns costums funeraris de l'edat mitjana a Catalunya", a *Necrópolis i sepultures medievals de Catalunya, Acta/Mediaevalia, Annex 1*, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1982, pàgs. 29-57.

¹⁴E. LÓURIE, "A plot which failed? The case of the corpse found in the Jewish Call of Barcelona (1301)", *Mediterranean Historical Review* 1 (1986), pàgs. 187-220.

¹⁵L. PALAHÍ et alii, cit. supra

¹⁶A. DURAN Y SANPERE y J. Mª MILLAS VALLICROSA, cit. supra.

Excavacions preventives octubre-desembre 2002

JACIMENT, MUNICIPI (COMARCA). DIRECCIÓ (CRONOLOGIA), TIPUS

- **SANT FELIU DE CALABUIG, (ENTORN DE L'ESGLÉSIA)**, BÀSCARA (ALT EMPORDÀ). JORDI MERINO (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CIUTADELLA DE ROSES-MONESTIR DE SANTA MARIA, ROSES** (ALT EMPORDÀ). ANNA M. PUIG (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PATI DE LA CANÒNICA DE SANTA MARIA DE VILABERTRAN, VILABERTRAN** (ALT EMPORDÀ). DANIEL GUTIÉRREZ-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE SANT MARTÍ SARROCA, SANT MARTÍ SARROCA** (ALT PENEDÈS). JOSEP M. FELIU-TRIADÉ SCP (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CLAUSTRE DE L'ANTIC CONVENT DELS TRINITARIS, C/ DE LA FONT, 43, VILAFRANCA DEL PENEDÈS** (ALT PENEDÈS). ÀLVAR CAIXAL -SERVEI PATRIMONI ARQUITECTÒNIC LOCAL, DIPUTACIÓ DE BARCELONA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PASSEIG DE LES CABRES I C/ SANTA ANNA, IGUALADA** (ANOIA). JORDINA SALES-ARQUEOCAT (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE BOIXADORS, SANT PERE SALLAVINERA** (ANOIA). ÀLVAR CAIXAL, PERE CASCANTE (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **PONT NOU, MANRESA** (BAGES). ANNA GÓMEZ SERVEI PATRIMONI ARQUITECTÒNIC LOCAL, DIPUTACIÓ DE BARCELONA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE CASTELLTATLLAT, SANT MATEU DE BAGES** (BAGES). GORETTI VILA-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ HOSPITAL, 19, CAMBRILS** (BAIX CAMP). OSCAR CURULLA-NEMESIS (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CATEDRAL DE TORTOSA (ESCALES), TORTOSA** (BAIX EBRE). CINTA MONTAÑÉS (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **TORRE MORA, PALS** (BAIX EMPORDÀ). RAFAEL DEHESA-ÀTICS (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ SANT. NICASI, 3-9, GAVÀ** (BAIX LLOBREGAT). M. BRUNA ÀLVAREZ-3 ASSOCIATS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ ALBERT, MEDITERRANI I HOSPITAL, SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). GEMMA CABALLÉ-ARQUEOCAT (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ FREDERIC MISTRAL, SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). JOAN JOSEP ESTEBAN (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ FREDERIC MISTRAL, SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). VERONICA JIMÉNEZ-ARQUEOCAT (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ MISTRAL, 10-12, SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). VERÓNICA JIMÉNEZ-ARQUEOCAT (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **CAN BARRAQUER, SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). CARME SUBIRANAS-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **CAN TORRENTS (JARDINS C/ HOSPITAL 7-9), SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). JOAN JOSEP ESTEBAN (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **TORRE DE BENVIURE, SANT BOI DE LLOBREGAT** (BAIX LLOBREGAT). CARME SUBIRANAS-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ BONVIATGE, 16 CANTONADA AMB EL C/ BALTASAR AMB EL C/ BALTASAR D'ESPANYA, SANT JOAN DESPÍ** (BAIX LLOBREGAT). MARTA MARAGALL-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **AV. DE XILE, NÚM. 50-52, BARCELONA** (BARCELONÈS). ESTHER MEDINA-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ CERVANTES, NÚM 1 A 13, BARCELONA** (BARCELONÈS). MARTA SANTANDREU-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ COLOMINES, NÚMS. 2 A 14, C/ D'EN GIRALT EL PELLISSER, NÚM. 8 A 28 I C/ GENERAL ÀLVAREZ DE CAST, BARCELONA** (BARCELONÈS). JACINTO SÁNCHEZ, DANIEL ALCUBIERRE -UTE, ÀTICS-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ COMERCIAL NÚM. 25 I PASSEIG PICASSO NÚM. 36, BARCELONA** (BARCELONÈS). MONTSERRAT RIO-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ CUCURULLA, 9 I DELS ARCS, 7, BARCELONA** (BARCELONÈS). ADRIANA VILARDELL - ATICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ D'EN GIRALT, EL PELLISSER, DAVANT NÚM. 8 AL 18, BARCELONA** (BARCELONÈS). JORDI AGUELO-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DE LA MERCÈ, 18 I 26, BARCELONA** (BARCELONÈS). EVA ORRI-ÀTICS (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DE LA SECA, NÚM. 2-6, BARCELONA** (BARCELONÈS). M. DEL MAR CARRETERO-ACTIUM (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DEL PORTAL NOU, NÚM. 48 AL 62 I C/ DAVANT PORTAL NOU, NÚM. 2, BARCELONA** (BARCELONÈS). VANESA CAMARASA-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ FLORS, NÚMS. 18 A 22 I RONDA DE SANT PAU, NÚMS. 6 A 12, BARCELONA** (BARCELONÈS). PILAR FERNÁNDEZ-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ FONOLLAR (NÚMS. 19-29 I 26-38) I C/ ARC DE SANT CRISTÓFOR (ENTRE NÚMS. 1-23 I 2-12) I C/ DELS MESTRES DE CASA, BARCELONA** (BARCELONÈS). LAURA SUAU, OSCAR MATAS- UTE ÀTICS, CODEX (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ GENERAL CASTAÑOS, 14 FINS C/ DUANA, 2, BARCELONA** (BARCELONÈS). ISABEL MUÑOZ-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ GUÀRDIA, NÚM. 2 I 12, BARCELONA** (BARCELONÈS). EVA ORRI-ÀTICS (PREHISTÒRIA-ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ JAUME GIRALT, NÚM. 1-25 I 2-20 I DIVERSOS CARRERS ENTORN DE SANTA CATERINA, BARCELONA** (BARCELONÈS). CONXITA FERRER, EMILIANO HINOJO -UTE. ÀTICS- CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ JAUME I, 8 I C/ D'ARLET, 3, BARCELONA** (BARCELONÈS). MIREIA Blesa-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ L'OM, DAVANT NÚM. 7-13, BARCELONA** (BARCELONÈS). M. DEL MAR CARRETERO-ACTIUM (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ RAMALLERS, NÚM. 5 AL 17, BARCELONA** (BARCELONÈS). MIREIA Blesa-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ REC, PRINCESA, PL. LA PUNTUAL, ALLADA I VERMELL, BARCELONA** (BARCELONÈS). EMILIANO HINOJO-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ RIPOLL, 25, BARCELONA** (BARCELONÈS). SARA SIMÓN-VECLUS, SL (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ ROCA, DAVANT NÚM. 34 I 36 I C/ PORTAFERRISSA NÚM. 4 AL 16, BARCELONA** (BARCELONÈS). ESTHER MEDINA-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ TALLERS (TRAM ENTRE C/ JOVELLANOS I LA RAMBLA), BARCELONA** (BARCELONÈS). ROGER QUADRADA-ACTIUM (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ TEMPLERS CANTONADA AMB C/ CIUTAT, BARCELONA** (BARCELONÈS). ADRIANA VILARDELL-ÀTICS (PREHISTÒRIA-ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA

- **DRASSANES DE BARCELONA (NAUS DE LA GENERALITAT), MUSEU MARÍTIM**, BARCELONA (BARCELONÈS). DARIA CALPENA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PL. DEL REI-SUBSÒL MUSEU MARÈS (AULA EPISCOPAL)**, BARCELONA (BARCELONÈS). JÚLIA BELTRAN DE HEREDIA (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PORXOS DEL MERCET DE LA BOQUERIA**, BARCELONA (BARCELONÈS). DANIEL ALCUBIERRE-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **PROLONGACIÓ AV. FRANCESC CAMBÓ, (ENTRE ELS CARRERS D'EN GIRALT EL PELLISSER I DE FONOLLAR)**, BARCELONA (BARCELONÈS). JOAN PIERA, VANESA CAMARASA-UTE ÀTICS-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **RONDA DE SANT PAU, 41 I C/ MARQUÈS DEL CAMPO SAGRADO, 35**, BARCELONA (BARCELONÈS). MARTA SANTANDREU-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **SOLAR C/ VALLDONZELLA 9-11 I MONTALEGRE, 10**, BARCELONA (BARCELONÈS). ROBERT MARTÍNEZ-ACTIUM (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **MONESTIR DE SANT LLORENÇ PROP BAGÀ**, GUARDIOLA DE BERGUEDÀ (BERGUEDÀ). ALBERTO LÓPEZ, ÀLVAR CAIXAL - SERVEI PATRIMONI ARQUITECTÒNIC LOCAL, DIPUTACIÓ DE BARCELONA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **ENTORN DE L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL**, MONTBLANC (CONCA DE BARBERÀ). MOISÈS DÍAZ -CODEX (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **HOSTATGERIA DEL MONESTIR DE POBLET (ANTIC EDIFICI DE LA BOSSERIA)**, VIMBODÍ (CONCA DE BARBERÀ). SUSANNA ADELL-CODEX (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PL. DE LA MIQWE**, BESALÚ (GARROTXA). M. JOSÉ LLOVERAS (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DE L'AIGUA I DE LA LLOSA**, OLOT (GARROTXA). GUSTAU GARCÍA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **ESTADA JUVINYÀ**, SANT JOAN LES FONTS (GARROTXA). DOLORS CODINA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE MABARRERA**, CELRÀ (GIRONÈS). FERRAN CODINA (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **COL·LEGI D'ARQUITECTES (PL. CATEDRAL, 8)**, GIRONA (GIRONÈS). LLUÍS PALAHÍ (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **VIA ROMANA DE PARPERS**, ARGENTONA (MARESME). FRANCESC BUSQUETS-ÀTICS (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **COL·LEGIATA DE ST. PERE D'ÀGER**, ÀGER (NOGUERA). JOSEP M. VILA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ RIERA, NÚMS. 21-23**, VIC (OSONA). IMMA MESTRES (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE MIRAVET, (BASTIÓ D'ACCÉS AL PATI D'ARMES)**, MIRAVET (RIBERA D'EBRE). MOISÈS GARCIA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **ESGLÉSIA DE SANT ESTEVE DE PARDINES**, PARDINES (RIPOLLÈS). DOLORS CODINA (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **ESGLÉSIA DE LA PIETAT DE LA ROCA**, VILALLONGA DE TER (RIPOLLÈS). DOLORS CODINA (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **CASTELL DE CERVERA**, CERVERA (SEGARRA). ALMA M. LÓPEZ (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **ESGLÉSIA DE ST. DOMÈNEC**, CERVERA (SEGARRA). OSCAR ESCALA (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE GRANYENA DE SEGARRA**, GRANYENA DE SEGARRA (SEGARRA). JOSEP ROS (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **ZONA OEST ANNEXA AL BALCÓ I SOTERRANI DE L'ANTIGA CANÒNICA I ZONA OEST ANNEXA AL CLAUSTRE**, LLEIDA (SEGRIÀ). ISABEL GIL (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ AMPLE DE BLANES**, BLANES (SELVA). SUSANA MANZANO (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ AMPLE DE BLANES**, BLANES (SELVA). SUSANA MANZANO I JORDI MERINO-JANUS (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ RAVAL, S/N (DAVANT LA TORRE DELS FRARES)**, HOSTALRIC (SELVA). JOAN LLINÀS-JANUS (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ SANTA TECLA, 3-5**, TARRAGONA (TARRAGONÈS). PALOMA ALIENDE-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL). PREVENTIVA
- **CATEDRAL (CASES DELS CANONGES I COBERTES DE LA CAPELLES DE CORPUS CHRISTI)**, TARRAGONA (TARRAGONÈS). JOAN MENCHÓN (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **ILLA 54 DEL PEPA (C/ PUIG DE PALLARS, ESCORXADORS, LLORENÇ I DESCALÇOS)**, TARRAGONA (TARRAGONÈS). NESUS GASULL-COTA 64 (ROMÀ-MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **CAPELLA DE SANTA MAGDALENA**, PALAU SOLITÀ I PLEGAMANS (VALLÈS OCCIDENTAL). JORDI MORERA ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CAN ROQUETA TORRE ROMEU**, SABADELL (VALLÈS OCCIDENTAL). NOEMÍ TARRATS, MÒNICA OLIVA-ARQUEOLÍTIC (NEOLÍTIC-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASAL DE L'ESTUDI (C/ DE GRÀCIA CANTONADA AMB EL C/ DE LA ROSA)**, SABADELL (VALLÈS OCCIDENTAL). JOSÉ ANTONIO CANTOS ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ CASTILLEJOS I SANT DOMÈNEC**, SANT CUGAT DEL VALLÈS (VALLÈS OCCIDENTAL). OSCAR CARVARAS-ARKE, SCP (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DE LA CREU, 39**, SANT CUGAT DEL VALLÈS (VALLÈS OCCIDENTAL). JOANA MELO-ARKE (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DE LA TORRE I C/ DE LA CREU**, SANT CUGAT DEL VALLÈS (VALLÈS OCCIDENTAL). ISABEL VILLARES-ARKE, SCP (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ DE LA TORRE I C/ DE LA CREU I JARDINS DE LLEVANT DEL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS**, SANT CUGAT DEL VALLÈS (VALLÈS OCCIDENTAL). ISABEL VILLARES (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PL. DE SANT PERE**, SANT CUGAT DEL VALLÈS (VALLÈS OCCIDENTAL). ALFREDO MAXIMIANO CASTILLEJO-ARKE (ROMÀ-MEDIÉVAL). PREVENTIVA
- **SALES PLANTA BAIXA, ALA NORD I NORD-OEST DEL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS**, SANT CUGAT DEL VALLÈS (VALLÈS OCCIDENTAL). AINHOA PANCORBO-ARKE, SCP (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CASTELL DE PERA**, SANT LLORENÇ SAVALL (VALLÈS OCCIDENTAL). GORETTI VILA-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ ST. JOSEP, 21-23**, SANTA PERPÈTUA DE MOGODA (VALLÈS OCCIDENTAL). JORDI ROIG-ARRAGO (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **PL. DE DALT NÚM. 10-14 I C/ SABADELL, NÚM. 3**, SENTMENAT (VALLÈS OCCIDENTAL). CRISTINA BELMONTE-ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ PUIG I CADAFALCH, 42**, TERRASSA (VALLÈS OCCIDENTAL). DANIEL GUTIÉRREZ ARQUEOCIÈNCIA, SCCL (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **CAN BONVILAR I TORREBONICA-REIAL CLUB DE GOLF "EL PRAT"**, TERRASSA (VALLÈS OCCIDENTAL). FRANCESC ANTEQUERA-CODEX (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA
- **C/ RAVAL DEL REMEI, 29**, CALDES DE MONTBUI (VALLÈS ORIENTAL). OSCAR MATAS-ÀTICS (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **C/ RAVAL DEL REMEI, NÚM. 2 CANTONADA C/ MAJOR, 126**, CALDES DE MONTBUI (VALLÈS ORIENTAL). OSCAR MATAS-ÀTICS (MEDIÉVAL-MODERN), PREVENTIVA
- **PLAÇA DE L'ESGLÉSIA (ENTRE SOLAR DE CÀRITAS I LA RECTORIA)**, GRANOLLERS (VALLÈS ORIENTAL). AJUNTAMENT DE GRANOLLERS (ROMÀ-MEDIÉVAL), PREVENTIVA

Excavacions d'urgència octubre-desembre 2002

JACIMENT, MUNICIPI (COMARCA). DIRECCIÓ (CRONOLOGIA), TIPUS

- **CASTELL DE SANT MARTÍ SARROCA**, SANT MARTÍ SARROCA (ALT PENEDÈS). CONCEPCIÓ RODRÍGUEZ-PICAT (MEDIEVAL), URGÈNCIA
- **LA CLOTA DEL MOLNÀS**, AMPOSTA (MONTSIÀ). MARC JORNET-PICAT (FERRO-IBÈRIC-ROMÀ-MEDIEVAL), URGÈNCIA
- **ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA**, TERRASSA (VALLÈS OCCIDENTAL). ANTONIO MORO (ROMÀ-MEDIEVAL), URGÈNCIA

Projectes d'investigació 2003

JACIMENT, MUNICIPI (COMARCA). DIRECCIÓ, DATA INICI-FINAL. TIPUS

- **CASTELL DE BUFALARANYA**, ROSES (ALT EMPORDÀ). GEMMA VIEYRA, MARC SUREDA, MARC JUBANY, DEL 01-09 AL 03-30-09-03. MEDIEVAL
- **CASTELL DE MONTSORIU**, ARBÚCIES, SANT. FELIU DE BUIXALLEU (SELVA). GEMMA FONT, SANDRA PUJADAS, DEL 07-07-03 AL 08-08-03. MEDIEVAL
- **CASTELL DE MONTSORIU**, ARBÚCIES, SANT. FELIU DE BUIXALLEU (SELVA). JORDI TURA, JOSEP M. RUEDA, JOAQUIM MATEU, DEL 15-08-03 AL 30-09-03. MEDIEVAL
- **DOMUS DE TODONYÀ**, MASIES DE VOLTREGÀ (OSONA). ASSUMPTA SERRA, DEL 01-08-03 AL 31-08-03. MEDIEVAL
- **L'ESQUERDA**, LES MASIES DE RODA (OSONA). IMMA OLLICH, MONTSE ROCAFIGUERA, DEL 01-07-03 AL 30-09-03. FERRO-IBÈRIC - MEDIEVAL
- **MONTCLÚS VELL**, SANTA MARIA DE MERLÉS (BERGUEDÀ). RAMON MARTÍ, CRISTIAN FOLCH, DEL 24-05-03 AL 08-06-03. MEDIEVAL
- **SANT ESTEVE D'OLIUS**, OLIUS (SOLSONÈS). RAMON CARDONA, DEL 16-07-03 AL 30-07-03. FERRO-IBÈRIC- MEDIEVAL
- **SANT MARTÍ DE LES TOMBETES**, SANT ESTEVE DE LA SARGA (PALLARS JUSSÀ). NÚRIA NOLASCO, OLGA GARCÍA, DEL 18-08-03 AL 31-08-03. MEDIEVAL

Hem d'agrair al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya les dades sobre aquestes intervencions.

Congrés: els castells medievals a la mediterrània nord-occidental

Els dies 5, 6 i 7 de març de 2003 van tenir lloc a Arbúcies les sessions del congrés: **Els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental**.

Aquest congrés centrat en l'àmbit específic de la investigació sobre els castells del període medieval, va comptar amb la presència com a ponents, de destacats especialistes de les diferents universitats catalanes: Jordi Bolòs, Ramon Martí, Francesc Burjachs, Teresa Vinyoles... així com de l'àmbit internacional, cas del Professor Pierre Toubert del Collège de France o Sandrine Claude de la Universitat d'Aix-Marseille I.

Una vegada finalitzat el Congrés, la primera constatació que en podem extreure és el de l'interès que suscita el tema dels castells, des de perspectives molt diverses i dintre les que cal incloure, evidentment, la sensibilització social vers la seva conservació, en tant que mostres paradigmàtiques i evidents del nostre llegat patrimonial.

Centrant-nos en l'àmbit estricte del congrés, per part de l'organització valoraríem per sobre de tot dos aspectes: la bona acollida que el congrés va tenir en l'àmbit científic català, (7 ponències i 30 comunicacions específicament centrades en un camp molt concret de l'arqueologia medieval, com és el de l'estudi dels castells), i la constatació dels avenços que s'estan portant a terme en el camp de la investigació.

Aquesta nombrosa participació i l'amplitud dels temes tractats és el que ens ha de permetre, a través de la publicació de les actes del congrés prevista per les darreries d'aquest any 2003-principis del 2004, disposar d'un magnífic instrument per tal d'actualitzar coneixements, i facilitar per tant les tasques d'investigació.

Paral·lelament el congrés va servir per demostrar, la importància de l'aportació de les ciències auxiliars aplicades a l'estudi dels castells: arqueozoologia, paleocarpologia, palinologia... sobretot pel que fa a l'avenç en la interpretació de les formes de vida, dietes alimentàries, extensió de conreus i en general de l'evolució del paisatge en època medieval.

Cal esmentar en aquest àmbit la ponència de Francesc Burjachs. Com també i respecte a l'ús de l'espai i el ritme del temps als castells medievals, les aportacions de Teresa Vinyoles.

També va quedar clara la necessitat d'implementar els estudis actuals, a partir d'una perspectiva territorial àmplia i que permeti, per tant, disposar de models de poblament, control i explotació del territori, tant des de l'àmbit geogràfic dels comtats i regnes cristians, com d'Al-Andalus.

Sobre aquestes aportacions podríem citar l'exemple de models ben coneguts com l'*incastellamento* (segles X-XII) o l'*inurbamento* –a partir del segle XIII– (proposats pel professor Toubert); o el treball de Jordi Bolòs sobre castells i organització territorial entre els segles VIII-XII.

En l'àmbit de la reflexió cal inscriure les aportacions fetes per Ramon Martí sobre la defensa del territori en els segles VIII-XI, i la polèmica oberta sobre l'origen d'algunes de les torres de control del sector Nord-Est del Principat –cas de la Torre de la Mora (Sant Feliu de Buixalleu), la Torrassa del Moro (Llinars del Vallès), o la Torre del Far (Beuda), tradicionalment considerades, en origen, com a torres romanes.

En definitiva i com se sol plantejar en moltes ocasions a partir de la celebració d'aquest tipus de congressos, l'objectiu principal és que puguin servir per impulsar les tasques d'investigació i l'aprofundiment en el coneixement de segments importants de la història. Si s'ha aconseguit o no, només serem capaços de valorar-ho des d'una perspectiva temporal.

Estem convençuts però, que no serà el darrer congrés català específicament dedicat al tema dels castells, i que l'experiència que se n'ha extret ha de servir per continuar la tasca de treball conjunt ■

Montserrat Mataró, Josep M. Rueda, Jordi Tura
Coordiadors del Congrés

Presentació de les Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya.

El passat 28 d'abril tingué lloc al monestir de Sant Cugat del Vallès la presentació de les Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya. A l'acte hi intervingueren Lluís Recoder, alcalde de Sant Cugat, Josep M. Vila, president de l'ACRAM, i Ramon Ten, cap del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. La ponència de presentació de les Actes anà a càrrec de Jaume Dantí, professor d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona.

Els socis de l'ACRAM i l'Ad'Ac podeu dirigir les vostres comandes a la seu de l'ACRAM. La resta d'interessats en adquirir les Actes cal que us poseu en contacte amb ArqueoCat S.L (arqueocat@arqueocat.com // www.arqueocat.com)

Preu: 48 €

Socis de l'ACRAM: 30 €

Socis de l'Ad'Ac: 40 €

Butlleta d'inscripció a l'Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval

NOM	COGNOMS	
ADREÇA		TELÈFON
CODI POSTAL	POBLACIÓ	
PROFESSIÓ		
ENTITAT		

Dades bancàries del/la sol·licitant

ENTITAT BANCÀRIA	NÚM. ENTITAT	
ADREÇA DE L'ENTITAT		
OFICINA <input type="text"/>	NÚM. CONTROL <input type="text"/>	NÚM. COMPTE <input type="text"/>

Quota anual: 24 €

Quota institucional: 72 €

Signatura

ACRAM

c/ Garcilaso 199, 1r 3a – 08027 Barcelona – Tel. 93 351 39 65
a/e: acram@eresmas.com